

LBDIS

Colecție coordonată de
FLORIN-RĂZVAN MIHAI

We know
books

SIMONA PREDĂ în dialog
cu acad. **GEORGETA FILITTI**

ROMÂNIA DE TOTDEAUNA

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2022—

Cuprins

<i>Introducere</i>	5
Partea întâi – <i>Acei domni</i>	13
Partea a doua – <i>Acele doamne</i>	113
Partea a treia – <i>...Și viața lor</i>	187
<i>Indice de nume</i>	249

Acei domni...

Vă propun să pornim discuția de la următoarea idee: secolul al XVIII-lea este unul al işlicelor, în secolul al XIX-lea, bărbații poartă barbă și mustăți, iar în secolul XX, ei își rad nu numai barba, dar renunță și la joben și duel. Cum a evoluat moda masculină și imaginea bărbatului de-a lungul timpului în lumea aristocrată?

În secolul al XIX-lea se întâmplă un lucru extraordinar, este acest proces de europenizare al nostru și suntem foarte receptivi, pentru că suntem o societate de imitație. Nu e nimic rău în acest lucru și aveam ce imita. Încă din vremea fanarioților, legătura cu Occidentul ne fascinează – încercăm să aducem aici cărți, ziare și modă. La bărbați, lucrul acesta a fost mai tranșant, pentru că în locul hainelor care presupuneau, de fapt, un fel de fustă cu sileaf cu care își strângeau talia, acum e costumul european, adică pantalonii. La vremea asta, la cumpăna secolelor XVIII–XIX, se poartă pantalonii de mătase. Apoi se poartă pantalonul strâmt. Bărbații noștri se uită cu

timiditate la revoluționarii Franței și le place și lor această modă. Numai că circulă greu.

Ei încă nu pleacă la studii în Occident...

Încă nu, domnii din Țările Române sunt reticenți în a le îngădui plecarea, pentru că riscă să se molipsească de niște idei cam prea liberale pentru gustul epocii. Și totuși, istoria merge înainte, și cei care, de fapt, impun moda franceză în spațiul românesc – o să vă mirați – sunt rușii! La 1821 sau la 1848 sunt tot mai mulți bărbați îmbrăcați după moda occidentală, sunt așa-numiții bonjuriști.

Moda franțuzească

Chiar și limba franceză era preferată în Rusia în mediile înalte...

Sigur că da. Influența franceză adusă de ruși este extrem de diversificată și, da, elementul poate determinant este limba franceză. Chiar și actele de cancelarie de la noi vor fi redactate în această limbă. Dialogul lui Kiseleff¹ și al oamenilor lui cu ai noștri se consumă în limba franceză. Și să știți că limba era bine deprinsă, iar asta nu

¹ Pavel Kiseleff (1788–1872), general reformator rus. Între 1829 și 1834 a condus administrația militară rusească a Țării Românești. A fost președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Țării Românești în timpul acestei administrații. A contribuit la reorganizarea administrativă a celor două principate și la întocmirea Regulamentelor Organice. Ca ambasador al Rusiei la Paris în perioada 1856–1862, a sprijinit unirea Principatelor Române. În prezent, un bulevard din sectorul 1 al capitalei îi poartă numele.

o spunem noi, românii, ci observatorii străini, călătorii străini în Țările Române. Și atunci, sigur că și bărbații țin pasul cu moda și, după un prim moment de uimire, societatea îi acceptă. Îi acceptă femeile, care deja veneau și ele cu moda de la Paris. Apare moda franțuzească, în corespondență mai ales. Apar ziarele franțuzești de modă și atunci, încet-încet, devin, în locul boierilor cu haine greoaie, stând mai mult pe canapea cu picioarele încrucișate, niște domni grațioși care dansează în saloane, conversează și cărora li se vede mai mult sau mai puțin trupul. Și a mai fost o caracteristică a societății noastre – o observă cu reprobare un doctor, i-am publicat de curând cartea, *Topografia Țării Românești*¹, este vorba despre Constantin Caracaș –, aceea că boierimea română se îmbracă foarte gros. Tineri sau bătrâni, boierii își pun o mulțime de lucruri pe ei. Or, așa nu vezi omul, ci un suport pe care sunt înșirate niște haine. Apelul la moda occidentală înseamnă și eliberarea, iar bărbații devin tot mai atrăgători și – trebuie să o spunem, chiar dacă ne place sau nu – ei profită de lucrul acesta. Unul dintre marii profitori din prima parte a secolului al XIX-lea a fost chiar domnul țării, Alexandru Dimitrie Ghica². Și sunt destui copii de-ai lui – evident, necunoscuți –, or, asta înseamnă că a avut mare succes la vremea lui. Apoi, exact cum observați și dumneavoastră,

¹ Constantin Caracaș, *Topografia Țării Românești*, ediție bilingvă, română-greacă, îngrijire ediție, studiu introductiv și note suplimentare de Georgeta Filitti, Editura Omonia, București, ediția a II-a, 2021.

² Alexandru Dimitrie Ghica (1795–1862), primul domn regulamentar al Țării Românești (1834–1842).

școlarizarea începe în Occident, devine o realitate. Nu trebuie să absolutizăm, trebuie să spunem că muntenii s-au îndreptat mai mult către Paris, iar moldovenii s-au dus în mare măsură în lumea germană, fie la Viena, fie la Berlin.

Și are loc un proces de imitație – și mă gândesc la saloanele literare, la portretele de acolo, la spiritul romantic...

Sigur, această imitare a modei occidentale pătrunde în profunzimea societății noastre. Dar noi vorbim de clasa suprapusă, pentru că țărănimea duce o viață destul de ternă, lipsită de bucurii și, mai ales, foarte monotună. În lumea boierească mereu se întâmplă ceva – aceste saloane se diversifică, se înfrumusețează. Femeile, să știți, sunt puțin cu un pas înaintea bărbaților în materie de adoptare a noutăților.

Ele țin și corespondența, de obicei... Organizează saloanele și balurile. Sunt ele adevăratele inițiatore ale procesului de imitație?

Iată, ele sunt în pas cu moda. Și asta înseamnă să ai și un pian, să primești știmate, note din străinătate, să înveți să cânti la acest instrument. Dar ai și un soț gelos – că soția îți stă toată ziua la pian, se bucură de el, dar poate că îl are alături și pe corepetitor. Iar boierul cu dulama aceea până la pământ ia un topor și îi sparge clavierul, scos din minți de comuniunea stabilită de soția lui cu acest instrument. Au fost cazuri concrete, ba chiar a ieșit un scandal în epocă. Nu știu cât era de fermecător ca bărbat – pentru că, vedeți, poziția socială este foarte importantă, iar

femeile îi dădeau un plus de atracție unui bărbat dacă era domnitor, ministru sau șeful poliției –, iar Gheorghe Bibescu¹, căci despre el voi vorbi în continuare, era în orice caz un om cultivat. Făcea parte din românii școliți în Occident. El realizează o căsătorie din interes.

Pentru că asta este: instituția există de când lumea și așa spune că în societatea feudală românească și în societatea burgheză, modernă, până foarte târziu, nu sentimentele au prevalat, ci interesele. Era vorba de conservarea averii, de consolidarea poziției, și, de obicei, familiile decideau. Și nici nu dădeau foarte mare atenție iubirii, pentru că lucrurile erau clar delimitate. Bărbatul își vedea de slujba lui și femeia trăia în gineceu, în această gospodărie pe care o dirija, iar dacă era bogată, se înconjura de servitori, era mondenă, mai stătea și prin salon.

Și, revenind la Bibescu, el s-a căsătorit cu fata lui Grigore Brâncoveanu, adoptată, foarte bogată, e vorba de Zoe Mavrocordat. Deci ea devine soția domnului țării. Zoe este o femeie calmă, pasivă, total pasivă, care adoră muzica și, firește, ca să învețe mai bine, are un corepetitor. Și, pentru o perioadă, lucrurile merg bine. La un moment dat, apare în viața lui Vodă o femeie – și este un termen românesc destul de expresiv – arzoaie, adică o femeie foarte înflăcărată, care știe să atragă un bărbat și, mai ales, știe

¹ Gheorghe Bibescu (1804-1873), domn al Țării Românești (1842-1848). A fost căsătorit cu Zoe Mavrocordat, apoi cu Marițica Văcărescu-Ghica.

ce vrea. Și anume, să pună gheara pe el. Și reușește. Este vorba despre Marițica¹.

Un fel de Elena Lupescu avant la lettre...

Da. Și îl înnebunește pe Gheorghe Bibescu în asemenea măsură, încât acesta hotărăște să divorțeze. La rândul ei, Marițica avea patru copii cu primul soț, dar asta nu o împiedică, repetatele maternități nu îi anulează dorința de acaparare. Bibescu decide, așadar, să divorțeze.

Sigur, divorțul nu era foarte obișnuit, unii preferau mai degrabă o morală flexibilă, mai ales în societatea românească din acel timp. Cu atât mai mult cu cât divorțul presupunea și un nou regim al averii. Legislația românească, cea fanariotă – să nu îi diminuăm pe acești foarte buni administratori – a impus anumite clauze; lucrul se întâmplă prin *Codul Calimachi*, care reglementează cele mai mici detalii. Odată căsătoriți, mulți bărbați înțelegeau că pot risipi zestrea soției. Unii se plictiseau de ea și o părăseau sau o neglijau, și femeia, de unde fusese bogată și respectată la tinerețe, ajungea fără nimic la 35–40 de ani. Și atunci intervin legiuitorii fanarioți cu un element: introduc *paraferna*, acea parte din zestrea unei femei ce nu putea fi atinsă de bărbat. Cu alte cuvinte, dura sau nu dura

¹ Marițica Văcărescu-Ghica (1815–1859), soția lui Gheorghe Bibescu. Sursele o menționează ca fiind poetă și o femeie extraordinar de frumoasă. I se cunosc trei portrete: unul semnat de Constantin Lecca (Muzeul de Artă al României) și două lucrări semnate de Carol Szathmary, respectiv o miniatură (Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de stampe) și un portret oficial (Muzeul Național de Istorie, datat aprox. 1845).

căsătoria, avea un copil sau zece copii, soția făcea ce voia cu acești bani. Este un lucru asigurător, dacă vreți, pentru ea.

Bibescu este silit să găsească o soluție. Care soluție? Trebuie să ai un motiv, și atunci o acuză pe soția lui că ar fi avut o legătură cu corepetitorul, adică acel personaj care îi stătea în preajmă când cânta la pian și, sigur, o corectă, o învăța, pentru că, de fapt, asta era, un profesor de muzică. E greu de spus dacă a fost adevărat sau nu, suficientă a fost acuza. Și totuși, fiind vorba de un divorț la cel mai înalt nivel social, lumea a început să discute: „nu se poate, dar nu este adevărat”. Însă Marițica veghea, ea se grăbea grozav, voia să devină doamna țării. Și atunci, a fost atras în treaba aceasta și mitropolitul țării.

Trebuie spus că Nifon nu era omul cel mai categoric și personalitatea cea mai puternică. Faptul s-a vădit și în timpul Revoluției de la 1848, când a basculat de o parte și de alta a evenimentelor. Și atunci el acceptă, pentru că este vremea când și căsătoria, și divorțul se consumă sub oblăduirea Bisericii. Și divorțul are loc. Vodă s-a căsătorit repede cu Marițica, dar, vedeți, ceva l-a făcut totuși să nu întindă coarda prea mult, și a plecat în Moldova să se căsătorească, naș fiindu-i omologul de la Iași, Mihai Sturdza. Sigur, căsătoria aceasta e un exemplu de viață socială foarte deschisă, nu o regulă.

Cât despre saloanele din epocă... Salonul lui Vodă este mereu deschis și, încet-încet, se instalează un obicei, acea preempțiune pe care o capătă unul și altul de a fi invitat la Curte. Nu e puțin lucru. Dacă la Curtea lui Alexandru Ghica, domnul regulamentar, erau poftiți un boier,

LIBRIS | We know
 al doilea boier, 10, 15, aici sfera se lărgeste și începe să se pună accent pe ceea ce va da strălucire saloanelor franțuzești în tot secolul al XIX-lea: pe discuție, pe calitatea conversației, pe strălucirea oamenilor invitați – sunt scriitori, compozitori, oameni politici. Și, încet-încet, dacă ești poftit acolo, trebuie să fii foarte mândru, dar trebuie să și faci față.

Trebuie să fii prezentat – în saloanele franțuzești chiar și Proust a fost introdus și prezentat de cineva. Probabil că așa funcționa și aici...

Sigur că da. Și trebuia, fără să ai un naș, cum se va întâmpla mai târziu la Jockey Club – o instituție bărbătească... n-aș spune că ai nevoie de un naș ca să fii poftit la Curte. Sigur, se vede, faci un lucru, faci altul, vin diplomați, vin oaspeți străini, vin principii din străinătate, se adună lume, dar și tu trebuie, ca invitat, să faci față cu un cuvânt de spirit, cu un compliment adresat unei femei, și acesta să nu fie o invitație explicită la intimitate. Trebuie să știi să te porți. Vedeți, această practică socială a fost foarte importantă, pentru că nu te naști învățat. Dacă vreți, aici a fost și un spațiu de antrenament social, aș spune – cum să vorbești, cum să rezolvi o mulțime de lucruri, pentru că se abordau și teme politice, teme mondene, de modă, de bucătărie, de politică socială, de apreciere.

Pentru că vorbim de saloane literare, nu pot să nu mă gândesc la familia Bibescu, la obișnuinții saloanelor

pariziene – Antoine Bibescu¹, Martha Bibescu², Anna de Noailles³ –, care aveau legături și cu aristocrația de acolo, cu vechea burghezie...

O legătură extraordinară, să știți.

Bibestii, și români, și francezi

Vă invit să vorbim puțin și despre bărbații din familia Bibescu...

Bărbații din familia Bibescu... Să vă spun un lucru, motiv de justificată mândrie pentru noi: trebuie să ne cunoaștem istoria cu acea instituție fantastică, salonul – salonul francez, salonul parizian... Strălucirea lui a constat mult, foarte mult în ce au făcut românii și românele la Paris. Și apropo de familia Bibescu: după Revoluția din

¹ Antoine Bibescu (1878–1951), nepot de fiu al domnitorului Gheorghe Bibescu, diplomat și scriitor. Prieten cu Marcel Proust și Mihail Sebastian. Moșia sa, Corcova, din Oltenia era loc de întâlnire a multor oameni de litere. Căsătorit cu Elizabeth Asquith, fiica premierului britanic Herbert Henry Asquith. A murit la Paris.

² Martha Bibescu (1889–1973), romancieră și poetă. Fiica lui Ion N. Lahovary și a Smarandei Mavrocordat și soția lui George Valentin Bibescu. Laureată a Academiei regale belgiene. Dintre cele 40 de lucrări: *Les Huit Paradis* (1908), *Le Perroquet Vert* (1923), *Au bal avec Marcel Proust* (1923), *Catherine-Paris* (1927), *La Nymphe Europe* (1960).

³ Anna de Noailles (1876–1933), scriitoare și poetă franceză de origine română, vedetă a saloanelor mondene din Paris, ea însăși ținea un salon literar pe Avenue Hoche. Academia Franceză i-a acordat marele premiu pentru literatură. Dintre lucrări: *Le Cœur innombrable* (1901), *Poème de l'amour* (1924), *Le Livre de ma vie* (1932).

1848, după abdicarea lui Gheorghe Bibescu, se refugiază la Paris. Este, poate, exemplul cel mai concludent și prin căsătoria membrilor ei cu străine. Dar ce străine! O nepoată a lui Napoleon. Mai apoi, Antoine Bibescu se va căsători cu fiica prim-ministrului britanic, Elizabeth Asquith. Când pleacă din țară, Gheorghe Bibescu ia și copiii din prima căsătorie. Pentru că acolo a fost o mică ticăloșie: i-a luat toată averea – care nu era mică – lui Zoe Mavrocordat, cu motivația că trebuie să-i crească și copiii acesteia, fete și băieți.

Printre Bibeștii stabiliți la Paris care dau strălucire saloanelor franțuzești și reprezintă foarte mult în spațiul francez, trebuie să îl pomenim pe copilul lui Zoe Mavrocordat și al lui Gheorghe, și anume pe Alexandre, cel mai mare colecționar de carte rară din Franța. Se căsătorește cu Elena Costache Epureanu, cu care îl are pe Antoine. Este mare pianistă, prietenă cu regina Elisabeta, ea îl va lansa pe George Enescu în salonul ei de la Paris. Acești Bibești – care se simt români, fără îndoială – sunt, în același timp, și foarte francezi. Gheorghe Bibescu mai are un băiat, tot Gheorghe, ofițer în armata franceză. E o figură celebră, se duce în Mexic, lasă memorii cu ce s-a întâmplat acolo, sunt povești care se răspândesc dincolo de spațiul românesc și, așa zice, dincolo de spațiul francez. Devine un adevărat erou al războiului din America de Sud.

Ați spus că salonul conferă prestigiu într-un mod în care cunoști, îți faci relații, ieși în lume – ceea ce este valabil și pentru femei, și pentru bărbați în egală măsură. Dată fiind

efervescența romantică a timpului, oare dezideratul suprem al bărbaților nu este implicarea lor politică?

Da și nu. Nu erau toți... Sigur... Ca să te afirmi, să urci pe scara socială, trebuia să dobândești un titlu și, într-adevăr, Bibescu rămâne faimos, cum avea să rămână și Vogoride¹ în Moldova, pentru ușurința cu care a dat diplome de boierie. Sunt enorm de mulți boieriți, sunt boierii din astea mărunte, operate în vremea lui. Dar, vedeți, românii care se ilustrează în spațiul francez... poate că ăsta a fost mersul lucrurilor, au căutat mai ales prin strategii matrimoniale să se afirme.

Așa cum este foarte vizibilă, revenind la spațiul românesc, strategia exprimată de ocupații ruși. Sunt foarte mulți ofițeri ruși, pentru că noi am avut repetate ocupații de-ale lor: 1806, 1812 și apoi perioada Regulamentului Organic – fără să fie ocupație militară explicită, este o influență administrativă, ideologică, culturală evidentă. Foarte mulți ruși vin aici și se căsătoresc cu românce. Sigur că pentru ei era o șansă, n-aș zice de avansare pe scara socială, cât de îmbogățire explicită – prin căsătorie se împământeneau, devenind proprietari de pământ. Mai puțin au putut românii din Europa să aspire la funcții politice în țările respective.

Revenind la Bibești, este acest Alexandre Bibescu, căsătorit cu Elena Bibescu; cei doi băieți ai lor sunt europeni

¹ Nicolae Vogoride (1820–1863), caimacam al Moldovei (1857–1858). A falsificat alegerile pentru adunarea ad-hoc a Moldovei din 1857. Antiunionist activ.